ቤተ ክርስቲያን በአይሁድና በአሕዛብ መካከል

ሐዋርያት መንፈስ ቅዱስን ተቀብለው በይሁዳ ምትክ ማትያስን በሲኖዶስ ሹመው የማስተማር ሥራቸውን የጀመሩት በዚያው በኢየሩሳሌም አካባቢ ነበር። የአማኞች ቁጥር እየጨመረ ስለሔደ ክርስቶስን በምቀኝነት የገደሉ ሰዎች በክርስትና ትምህርት መስፋፋት በጣም ተበሳጭተው ክንሱ ወገን የነበረ በኋላ በክርስትና ትምህርት መስፋፋት በጣም ተበሳጭተው ክንሱ ወገን የነበረ በኋላ ግን በክርስቶስ አምኖ የተንግሌው ምስክር የሆነ ሊቀ ዲያቆናት እስጢፋኖስን ገደሉት። ከዚህ በኋላ ሐዋርያት በኢየሩሳሌም ብቻ ሳይሆን በአንጾኪያና በሌሎችም ከተሞች እየተዘዋወሩ የመዳንን መልእክት ለአይሁድም ለአሕዛብም ማስተላለፍ ጀመሩ። በዚህ ጊዜ ከአይሁድ ቤተሰብ በተመለሱት ክርስቲያኖችና በሐዋርያት መካከል የሐሳብ ልዩነት ተፈጠረ። ሁላችንም እንደምናውቀው አይሁድ በአንድ አምላክ በማመን የታወቁ የአብርሃም የሥጋ ልጆች ናቸው። አብርሃም መጀመሪያ አንድ አምላክ አምኖ እግዚአብሔርም ዘርህን አበዛልሃለሁ ብሎ ቃል ኪዳን ገባለት። ከዚህ በኋላ ራሱን አብርሃምን እንዲገዘር አዘዘው ከሱም በኋላ ልጆቹና ቤተሰቦቹም እንዲገዘሩ ትእዛዝ ሰጠው። ይህም ትእዛዝ "መንከሲ በቶቡ ወንበር በከታቡ" እንዲሉ ብንድ በእግዚአብሔር ለማመኑና ለመታዘዙ ምልክት ማሕተም እንድትሆነው ነው። በአብርሃም የተጀመረችው ግዝረት ለዘሮቹ ሁሉ ተላለፈች። ግዝረት ለእስራኤል ከአብርሃም ለማወለዳቸው ምልክት ብቻ ሳትሆን የአብርሃምን ሃይማኖት ለመያዛቸውም መታወቂያ ነበረች። ከዚህም የተነሣ ከቶላፋን አሕዛብ ጋር በጋብቻ አይቀላቀሉም ነበር፤ አሕዛብ በእሥራኤል ፊት በጣም የረከሱ ናቸው። ከነዚህ የአብርሃም ልጆች በግብጽ በባርነት ከአራት መቶ ዓመት በላይ ቆይተው ሲመለሱ ከአብርሃም ያገኙትን ሃይማኖት የሚጠብቁበት ሕግና ሥርዓት የተጻፈበት ጽላት በሙሴ አማካይነት በደብረ ሲና ተሰጣቸው። የተሰጣቸውንም ሕግና ትእዛዝ ከመጠበቅ በጋደሉ ቁጥር በአባር በቸነፈር ይቀጣቸው ነበር። በዙሪያቸው የሚኖሩ አሕዛብንም እያስገዛ ያስማርካቸው ነበር። በንስሐ ተመልሰው ሲለምኑት አባት ለልጁ ይቅርታ እንደሚያደርግ ይቅር ይላቸው ነበር፤ ለዚህም የብሉይ ኪዳንን ታሪክ መመልከት በቂ መረጃ ነው። በዚህ ሁሉ ታሪክ የታሰሩ በለንበሩ እግዚአብሔር ለእሥራኤል ብቻ እንደሆነ አድርገው ያምኑ ነበር። ከዚህም ጋር የመሲሕን መወለድና ሌሎችንም ታላላቅ ትንቢቶች የተነበዩ ነቢያት ትውልዳቸው ከቤተ እሥራኤል ስለሆነ የእስራኤል ወገን ነን ለሚሉ ተጨማሪ ትምክህት ነበር። መሲሕ በመጣ ጊዜ ግን ከቤተ እሥራኤል ብቻ ልዩ አስተያየት በለማድረጉ ብዙዎች መሲሕነቱን እንዳልተቀበሉት ተደጋግሞ ተነግሯል። በሌላ በኩል ሲታይ ደግሞ የመጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖችም እነሱው እንደ ነበሩ የማይካድ ነው። ለምሳሌ ሐዋርያት በብዙ አርድእትና ሌሎችም በበዓለ ጰንጠቆስጤ ያመኑ ሁሉ ቤተ አይሁድ ያፈራቻቸው ነበሩና ምንም እንኳ በክርስቲያናዊ መንፈስ ለውጥ ስለምትጠቀምባቸው ቤተ ክርስቲያንን ምኩራብ ጥገኛ ወይም ደባል ባያሰኛትም ሃይማኖታዊ አስተሳሰብን አንድ አምላክ ማመንን ቅዱሳት መጻሕፍትን የሃይማኖት በዓላት መወሰንን በጠቅላላው ሃይማኖት ነክ የሆኑ ሥርዓቶችን ሁሉ የወሰደችው ከቤተ አይሁድ ነው የራሷ የሆነ ቤተ ጸሎት እስከ ወሰነችበት ጊዜ ድረስ ምእመናን ጸሎት የሚያደርሱ ክርስቲያናዊ ትምህርትም የሚሰጥ በአይሁድ ቤተ መቅደስ ዘኒጋብ ነበር። ሐዋርያትም እንኳ ወደ ቤተ መቅደስ እየገቡ ይጸልዩ ነበር። እንግዲህ ከቤተ አይሁድ በመጡት ክርስቲያኖች በሐዋርያት መካከል የሐሳብ ልዩነት ተፈጠረ የተባለው ሐዋርያት ትምህርታቸውን ለአሕዛብም ባሰሙ ጊዜ ነው አሕዛብ ትንቢት ያልተነገረላቸው ሱባዔ ያልተቆጠረላቸው በተለይም አማልክት ሲያመልኩ የሚኖሩ ግዝረትና የመመሪያ ሥርዓት የሌላቸው የተበታኑ ተስፋ የሌላቸው ሕዝቦች ነበሩና። ይልቁንም ሕዝበ እግዚአብሔር እሥራኤል ብዙ ጊዜ ጦርነት እያነሱ ያሠቃዩዋቸው ስለነበር በቤተ እሥራኤል የተጠሉና የተናቁ ነበሩ ከዚህም የተነሣ "አረማውያን" የሚል መጠሪያ ስም አውጥተውላቸው ነበር "አረማዊ" ማለትም እሥራኤላዊ ያልሆነ" ሥርዓትና ሕግ የሌለው መደዴ ያልሠለጠነ ሕዝብ ማለት ነው። ግሪክ ያልሆነውን ሁሉ "ባርባሮስ" እንደሚሉት።

በአሕዛብ ምክንያት በሐዋርያትና ከቤተ አይሁድ በተመለሱት ክርስቲያኖች መካከል ልዩነቱ እንዳይከረር በማለት ሐዋርያትና ሌሎችም አርድእት የአይሁድን ሕግና ሥርዓት አልፎ አልፎ ሲሰሩበት ይታይ ነበር። የኦሪት ሕግ ለማጽን ብቁ አስመሆኗን እያደጋገመ በድፍረት ይሰብክ የነበረው መምህረ አሕዛብ ቅዱስ ጳውሎስ እንኳ አይሁድን ላለማስደንበር ሥርዓተ ኦሪትን ሲፈጽም ይታይ ነበር። ለምሳሌ በደርቤን ሲያስተምር በነበረበት ጊዜ አይሁድ ስለነበሩ እነሱን ለማስደሰት ፀጉር አስተካክሎታል። በጳውሎስ ዘንድ ግን በመገረዝም አለመገረዝም ዋጋ የሌላቸው ነበሩ። እሱም ራሱ ቅዱስ ጳውሎስ በሕገ ኦሪት የተጻፈውን የብጽዓት ሥርዓት ያደርስ ነበር፤ ለምሳሌ በክንክራኦስ ስለቱን ለማድረስ ራሱን መላጨቱ የሚታወስ ነው። ክርስትናና የተቀበሉት አይሁድ ግን ይህንን ሁሉ ቢያዩም ቅሉ ትክክለኛው የክርስትና ዓለም አቀፋዊነት ምሥጢርና አላማው ስላልገባቸው እነሱ የተቀበሉትን የመንፈስ ቅዱስ ጸጋ ሁሉን ባሉ አረማው ሊቀበለው ሲያዩ ድንጋጤ አደረባቸው በትዕግሥት ሲያልፉት አልቻሉም የአረማው ከእስራኤላዊ ጋር መተካከል ተደርጎ የማያውቅ የማይታመን ነውና። ከነሱም ጥቂት ተቻለን ያሉ ምንም እንኳ አረማውያን በደም ከእሥራኤል የተለዩ ቢሆኑም መዳን የሚችሉት የሙሴን ሕግና ሥርዓት የፈጸሙ እንደሆነ ነው እንጂ ያለዚያ መዳን አይችሉም ብለው ተናገረው ያዙ። ይህንንም አሳባቸውን በሶርያና በቂልቅያ ለሚኖሩ ከአሕዛብ ወገን ለነበሩት ክርስቲያኖች ማስተማር ጀመሩ። ይህ ነገር እንደተሰማ በአሕዛብ አገር የተመሠረተችው ቤተ ክርስቲያን ታወከች መሠረቷም ተነቃነቀ በዚህ ጊዜ ጉዳዩ እየተካረረ ሔዶ የቤተ ክርስቲያን መሠረታዊ ዓላማ እንዳያፈርስ በኢየሩሳሌም ሐጸሰ ቅዱስ በያዕቆብ ሊቀ መንበርነት ሐዋርያት የመጀመሪያውን የሃይማኖት ሲኖዶስ አደረጉ።

በሲኖዶሱም ላይ ሐዋርያት በሚያስተምሩበት ጊዜ ሁሉ ከአይሁድ በሚመለሱትና ከአሕዛብ በሚመለሱት ክርስቲያኖች አለመግባባት የተነሣ የገጠማቸውን ችግር አስረዱ። ሲኖዶሱ ጥናቱን ከጨረሰ በኋላ «ከአሕዛብ የሚመለሱትን ክርስቲያኖች ሁሉ ባይሆን እንኳ ከዝሙት እንዲጠበቁ፤ ደም አንቆት የሞተውን ወይም በከቱን እንዳይበሉ፤ ለጣኦት የተሠዋውን እንዳይበሉ፤ መገረዝና ማስተማር እንጂ የሙሴን ሕግና ሥርዓት ጠብቁ ብሎ ማወክና ተስፋ ማስቆረጥ አይገባም፤ ክርስቲያናዊ ትምህርት አይደለም» የሚል ውሳኔ አስተላለፈ። ይህ ውሳኔ ለአብያተ ክርስቲያናት ሁሉ ተላከ። ከዚሁ በኋላ ወንጌልን ለማስተማር የሚወጡ ሁሉ እንደ አንድ ልብ መካሪ እንደ አንድ ቃል ተናጋሪ ሁነው የቤተ ክርስቲያን ትምህርትና የመዳን የመልእክት ከምኩራብ ሕግና ሥርዓት የተለየ መሆኑን በይፋ ማስተማር ጀመሩ። የውሳኔው ቅራኔ ከቤተ አይሁድ የተመለሱትን ወይም ደግሞ «ወንጌል ያለ ኦሪትና ጥምቀት ያለግዝረት፤ ክርስትና ያለ ሙሴ ሊያድን አይችልም» እያሉ ክርስትናን ባልሆነ ነገር ለመበረዝ የሞከሩትን የሐሰት ወንድሞች ሳያበሳጫቸው አልቀረም። በዚህ ምክንያት ተገደው ከቤተ ክርስቲያን የወጡ እሥራኤላውያን ክርስቲያኖች እንዳሉ ቅዱስ መጽሐፍ ባይገልጸውም ቤተ ክርስቲያን መመሪያዋንና ሥርዓተ ትምህርቷን ከሰታወቀችበት ከኢየሩሳሌም የሐዋርያት ሲኖዶስ ውሳኔ ወዲህ በፍልስጥኤም የሚኖሩ አይሁድ ከቤተ ክርስቲያን እግራቸውን ሰብስብ ማድረጋቸው አልቀረም። በገጠሮች የሚኖሩ አይሁድም የዚህ ሲኖዶስ ውሳኔ ሲሰሙ ያባቶቻቸውን ሕግና ሥርዓት በሚገባ እንጠብቃለን ስለሚሉ አዲሱን ሃይማኖት ለመቀበል አልቻሉም። ሐዋርያት ግን ነቢያት ስለ መሢህ የተናገሩት መፈጸሙንና የሚጠብቁትም መሢህ ይህ እርሱ የሚያስተምሯቸው እንደሆነ እነሱን ቢያምኑ ለመዳን የተጋበዙ መሆናቸውን ገልጠው ይነግሯቸው ነበር። በዚህ የሐዋርያት ስብከት ብዙዎች ሲያምኑ አንዳንዶቹ ደግሞ ከስማመናቸው በላይ ያመኑትን ይቃወሟቸው ነበር። በበለጠ በጋብቻ የሚያቀላቅሏቸው አረማውያን የያዙትን ሃይማኖት መቀበል ለእሥራኤላዊ ውርደት ነበርና ይልቁንም በተቀደሰውና በተከበረው ምኩራባቸው ውስጥ እሥራኤላዊ ደም የሌለው ማንም አረማዊ ሐዋርያትን እየተከተለ እየገባ ሲፈነጭበት ደማቸው እየፈላ በወንጌል መልእክተኞች ላይ ተቃውሟቸውን ይገልጹ ነበር። ይልቁንም ለአባቶቹ ሕግ ቀናተኛ ነበርኩ የሚለው ቅዱስ ጳውሎስ ምእመናን ከሚሰበብት አሳዳጅ ከደረሰበት አሰውል ይል የነበረውን ያህል አሁን ወደ ክርስትና ተመልሶ «የቤተ ክርስቲያን ምርጥ ዕቃ» ተብሎ ወንጌልን እየዞረ በሚያስተምርበት ጊዜ ከአረማውያን የተመለሱትን ክርስቲያኖችን እያስጠብስ ወደ ምኩራብ በሰሚገባ ለአሕዛብ ደስ ቢላቸውም ለአይሁድ ግን ስምኑ የሚያደርስ ራስ ምታት ነበር። መሳልስን እንደ ተናገርነው ቤተ አይሁድ ትንቢተ ነቢያትን ጠንቅቃ ስለምታውቅ ኢየሱስን መሢህ ብላ ለመቀበል የትርጓሜ ችግር አልነበረባትም። የመሢሁንም መምጣት ነቢያት አስቀድመው ሲናገሩ ኑረዋል። ቤተ አይሁድ እንደ ውርደት የቆጠረችው ከአሕዛብ ጋር መሰለፉን ነበር። መሢሁን የጠበቀችው ለራሷ ብቻ በስንበር በአሕዛብ የተነሣ ብዙ ተቃውሞ ቢደርስባትም ጥጦስ ኢየሩሳሌምን እስካጠፋበት እስከ ሰባ ዓመተ ምሕረት ድረስ ቤተ ክርስቲያን መንበሯን ከኢየሩሳሌም አላናወጠችም ነበር።

እስካሁን በመጠኑ የተገለጠው በቤተ ክርስቲያንና በቤተ አይሁድ መካከል የነበረውን የሐሳብ አለመግባባት ነበር። አሁን ደግሞ ከአሕዛብ አስተሳሰብ ጋር ያደረገችው ተጋድሎ ለመረዳት ያህል በመጠኑ ሲታይ ይህ ነበር «ሖሩ ወመሐሩ ኩሎ አሕዛብ» ባለው ትእዛዝ መሠረት ቤተ ክርስቲያን ባንድ ቦታ ባንድ ሕዝብ ብቻ የተወሰነች ስላልሆነች በምድረ ይሁዳ ብቻ ሳይሆን ወደ ምድረ አሕዛብም ጉዞዋንም አቀናች። ስለአረማዊ ጆሮ እንግዳ የነበረ ባንድ አምላክ ማመንና የመዳንን መልእክት ማወጅ ጀመረች። አሕዛብም የወንጌልን መልእክት ተቀብለው ክርስቲያኖች ሆኑ። በኢየሩሳሌም ከነበረው የክርስቲያኖች ምእመናን ቁጥር በአሕዛብ አገር ያለው እየበዛ ሔደ፤ በክርስቲያኖች መካከል የነበረው የርስ በርስ ፍቅር በዙሪያቸው የሚኖሩ ያላመኑ አሕዛብን አስቀናቸው እያደነቁም «እያችኋቸው? እነዚህ ክርስቲያኖች እርስ በርሳቸው ሲፈቃቀሩ» ይሉ ነበር። በመፈቃቀራቸውም የክርስቶስ ደቀ መዛሙርት መሆናቸውን እስመሰከሩ፤ አስቀድሞ ይህን አስተምሯቸው ነበርና።

ዋጡ በኢየሩሳሌም ለሚኖሩ አንዳንድ ድሆች ክርስትያኖች መርጃ ይልኩ ነበር። ይህ ዓይነት የክርስቲያኖች ርዳታ ለክርስቲያኖች ብቻ ሳይሆን ለአይሁዳዊም ሆነ ለአረማዊ ርዳታ የሚያስፈልገው ከሆነ ልዩነት አልነበረም። በክርስትና ሃይማኖት ትምህርትና በመምህራኑ አማናዊ ምሳሌነት በመላው የሮም ግዛት የክርስትና ሃይማኖት ተስፋፋ የአሪና የገበር ሥርዓት ተቀነሰ። ለባሮች የነጻነት ወንጌል ተሰበከላቸው ጌቶችም ቢያምኑ የክርስቶስ ባሮች ለመሆን እንደሚበቁ ተነገራቸው የአሕዛብን ትዕቢትና ኩራት የክርስትና ኃይል አፈራረሰው የአሕዛብን የኢመንነት ኃይል የክርስትያኖች ቅድስና አሸነፈው።

በአሕዛብ ልማድ በወንዶች መካከል ሴቶች የክብር ቦታ አልነበራቸውም በክርስትና ሴቶች ከወንድ እኩል ሆኑ ዓጠቃላይም የክርስትና ሃይማኖት በብሔረ አሕዛብ ተስፋፍቶ ተንሰራፍቶ የነበረውን የጣዖት ኃይል መደምሰስ ብቻ ሳይሆን በዚህ ምክንያት ተዛብቶ የኖረውን ሥርዓተ ማኅበር እንደገና መሠረተው። የግላዊ ቤተሰብና የማኅበራዊ ኑሮ ለሰው ልጅ የተፈጥሮ ነጻነት እንደሚገባ ሁኖ ተመሠረተ ይሁን እንጂ የቤተ ክርስቲያን ሕይወት ሁልጊዜ በመስቀል ላይ ስለሆነ ጉዞዋን ለማሰናከል ፈተናና መከራ ይከታተላታል። በየሄደችበትም አዲስ ቦታ እንጥፍ ገዝንዞ ማለት በቀና መንፈስ ሁኖ እንኳን ደህና መጣሽልን ብሎ የሚቀበላት አልነበረም ከብዙ ተጋድሎ በኋላ ግን ቤተ ክርስቲያን ብዙውን ለትማርክ ኑራለች።

ወደ ተነሣንበት እንመለስና የምዕመናን ብዛት በብሔረ አሕዛብ እየደገ በሔደ ቁጥር ጠላቶቿ ደግሞ እንደ አሸን ፈልተው ተነሡ በቤተ አሕዛብ የተነሣባት ጠላቶቿ በቤተ አይሁድ ከተነሡባት የከፋ ስለነበሩ

የተቀበለችውም መከራ የከፋና ያሀል ነበር። አይሁድ ምንም እንኳ ቤተ ክርስቲያንን ቢቃወሙ የብሉይ ኪዳን ሰዎች ስለነበሩ ተቃውሞው መጣፍ ለመጣፍ ነበር። ብዙ በመጣፍ ብሎ ለማጣፊርና ድል ለማድረግ ቀላል ነበር። አሕዛብ ግን አንድ የተወሰነ ሃይማኖት ወይም የሃይማኖት መመሪያ መጣፍ ስላልነበራቸው በክርክር ጊዜ ማደዊ አስተሳሰባቸውን ሰብሮ ለመግባት አስቸጋሪ ነበር። የሚነገራቸውን ክርስቲያናዊ መልእክት እንደ ልብ ወለድ እንቆቅልሽ ይቆጥሩት ነበር። ባሪታትን የሚያገለግሉ ካህናት ባሪታቱም በጣዖታቱ ስም ከሕዝብ የሚያገኙት ገቢ ስለተቋረጠባቸው ክርስትናን ለማጥፋት ታጥቀው ተነሥተው ነበር "ወፍ በበረረ ዘንግ በተወረወረ" እንዲሉ ክርስቲያኖችን የእግዚአብሔር ጠላት በማስመሰል የእሳት ቃጠሎ የአየር መለዋወጥ አባር ቸነፈር ባገራቸው ላይ በመምጣቱ ቁጥር ክርስቲያኖች አማልክትን ስለአስቆጡ ነው ብለው ያስወነጅሏቸው ነበር። መከራው ባይሳካላትም በዚህ ምክንያት የመጀመሪያውን ሥቃይና ስደት በቤተ ክርስቲያን ላይ ያወጀውና ብዙ የወንጌል መልእክተኞች የፈጀው ኔሮን ቄሣር ነው። ለንጉሡ መነሻ ያደረገው የሮምን መቃጠል ነው። ሮማ በዘመኑ መንግሥት አጋማሽ ላይ የሮም ከተማ በእሳት ኃይታለች አቃጠለው ማን እንደሆነ አልታወቀም ክርስቲያኖችን አሳጥቶ ለማጥፋት ኔሮን ራሱ ያደረገው ነው የሚሉም አሉ። ያም ሆነ ይህ ከተማዋ ከመቃጠል አላዳነችም ሕዝቡም በክርስቲያኖች ላይ የጥላቻ ስሜት እንዲያድርበት ቅስቀሳ ተደረገ ምን ጊዜም ሕዝብ እንደ ነገሩት ነውና ሮም መቃጠል ዋናው ምክንያት በከተማይቱ ውስጥ ለአማልክቶቻችን የማይታዘዙ ክርስቲያኖች በመኖራቸው ነው ይህ አደጋ የአማልክት ጠብ እንጂ የሰው አይደለም የሚለውን አስተሳሰብ ይዘው ይጮሁ ጀመር። በዚህ ጊዜ ኔሮን ክርስቲያኖችን ለማጥፋት አመቺ ጊዜ አጋጠመው በክርስቲያኖች ላይም የነበረውን ጥላቻ በግብር ለመግለጥ አመች ሆነለት። ብዙ ክርስቲያኖች ያለ ፍርድ በጭካኔ ተጨፈጨፉ ይልቁንም ቤተ ክርስቲያን ምን ጊዜም የምታስታውሳቸው ጴጥሮስና ጳውሎስ በሰማዕትነት የተገደሉት በኔሮን ቄሣር ነው። ይህ አሠቃቂና አሰደንጋጭ እልቂት የተፈጸመው በሮም ከተማ ብቻ ስለነበር በሌላው ክፍል የነበሩ ክርስቲያኖች ሊመቀበል ከያሉበት ተሰበሰቡ ለሃይማኖታቸው ያላቸውንም ፍቅር በሰማዕትነታቸው አሳዩ ከሞት የተረፉትም እንሱም ያገን ያገኘናል ሳይሉ በግፍ ያለቁ ወንድሞቻቸውንና እህቶቻቸውን ዐጽም ሰብስበው በተሰወረ ዋሻ ውስጥ አስቀመጡ።

ኔሮን ከሞተ በኋላ በሮም ዙፋን ለአንድ ለአንድ ዓመት ሁለት ቄሣሮች በተከታታይ ነግሠዋል። በክርስቲያኖች ላይ የሚፈጸመው ግፍ ግን ያው ነው። በ70 ዓ/ም የነገሠው ቬስፓስያን ክርስቲያኖችን በመጥላት ከኔሮን ባይሻልም በክርስቲያኖች ላይ ኔሮን ቄሣር እንደ ፈጸመው ያለ ዕልቂት አልፈጸመም ከማሳደድና ንብረታቸውን ከመዝረፍ የውስጥ ለውስጥ ጥላቻን ከማስፋፋት ግን አልተቆጠበም። ከ66 - 70 ዓመተ ምሕረት ፍልስጥኤምን አገራቸውን ነጻ ለማውጣት እስራኤል በሮም የቅኝ ግዛት ላይ ባደረጉት እንቅስቃሴ የተነሣ በራሱ ቬስፓስያኖስ በኋላም ልጁ ቲቶ ዘምቶ በ70 ዓመተ ምሕረት የእሥራኤልን እንቅስቃሴ ደመሰሰው። ኢየሩሳሌምንና ትልቁንም የአይሁድ ቤተ መቅደስ አቃጠለው። በዚህ ጊዜ በኢየሩሳሌም የነበሩ ክርስቲያኖች ሁሉ ሸሽተው በዮርዳኖስ ማዶ ፔላ የምትባል ቀበሌ ሠፈሩ። ከዚህ በኋላ የክርስቲያኖች መናኸርያ ኢየሩሳሌም መሆኗ ቀርቶ ሮም እስክንድርያና አንጾኪያ ሆኑ። ከመጀመሪያው ማለት እስከዚህ እስከ ሰባ ዓመተ ምሕረት ያለው ዘመን ሐዋርያት ይባላል።

ከሰባ እስከ አንድ መቶ ስሳ ያለው ከዘመነ ሐዋርያት በኋላ ያለ የመሸጋገሪያ ዘመን ነው። በዚህም ጊዜ ሐዋርያውያን አባቶች ከሐዋርያት የሰሙ ከሐዋርያት የተማሩ በሐዋርያት መንበር የተተኩ አበው ያስተማሩበት ዘመን ነው። ከዚህም አበው ብዙዎች ብዙ መጻሕፍትን ጽፈዋል ተርጉመዋል። እነዚህ አበው ከቤተ አይሁድ ብቻ ላይ ሆነ ከአሕዛብም የተገኙ ናቸው። በሐዋርያት ጊዜ እነሱ ኢያረፉ ኑረዋል እነሱም ከነሱ የሰሙትንና ያዩትን በሥራ ለማዋል ለሃይማኖታቸው ሲሉ በዐላውያን ነገሥታት ሰይፍ ሰማዕትነት ተቀብለዋል። ሐዋርያውያን አበው ከሚባሉት ውስጥ "በርናባስ ቀሌምንጦስ ዘሮም ፖሊ ካርፖስ ኢርማ ፓፒያስ እና አግናጥዮስ ምጥው ለአንበሳ ይገኙባቸዋል።

በዚሁ በሁለተኛው መቶ ክፍለ ዘመን ሃይማኖታቸውን በጽሑፍ ያብራሩና በምሥጢር የተከራከሩ ሊቃውንት መምህራንም ነበሩ። እነሱም ባፍ በመጣፍ ብለው በዓላውያን ሸንጎ የሃይማኖታቸውን ልዕልናና እውነተኛነት ያስረዱ የቤተ ክርስቲያን ጠበቆች ናቸው። ከአንድ መቶ ስሳ እስከ ሦስት መቶ አሥራ ሁለት (160- 312) ያለው ዘመን ዘመነ ሰማዕታት ወይም የቤተ ክርስቲያን የስደት ዘመን ይባላል። ቤተ ክርስቲያን ብዙውን ትርፏን የጣችው በዚሁ ዘመን ነው። በዚህ ዘመን ሰማዕታት በቤተ ክርስቲያን ላይ የደረሰውን ግፍ ዘርዝሮ አንድ በአንድ ለማስረዳት በጣም ብዙ ነው ጎላ ብለው የሚታዩትን አንዳንዶቹን ግን እንደሚከተለው ይመለከቷል። የሮም ግዛት በሰሜን መሥራቅ በኩል ሰሜን አፍሪቃን ግብጽንና መካከለኛውን ምሥራቅ ታናሽ እሲያንና ግሪክን በምዕራብ በኩል ፈረንሣይ እና እስከ ታላቋ ብሪታንያም ድረስ የተንሰራፋ ነበር። የክርስትና ሃይማኖት የሮም ቅኝ ግዛት ክፍል ከምትሆን ከፍልስጥኤም ምድር ስለመጣና መምህሮቿም የአይሁድን ሃይማኖት መጣፍ "ብሉይ ኪዳንን" ለማስረጃ ስለሚጠቀሙበት ከላይ በተጠቀሱት የሮም ቅኝ ግዛቶች የነበሩ ኗሪዎች ሁሉ የክርስትና ሃይማኖት አይሁድ የሮምን ግዛት ለማፍረስ የፈጠሩት ሃይማኖት ለበስ ፖለቲካ መስሏቸው ነበር። የክርስትና ሃይማኖት ግን በርግጥ እነሱ እንዳሰቡት ሃይማኖት ለበስ መንፈስ የሚቃወም መንግሥት ሁሉ ወደ ሮም ያስገባል የሚለውን የትዕቢት ወርስ የሚቃወም ነበር።

የሮም ነገሥታት በማብዛት የሚፈጽሙትን የመመለክ ጠባይ የክርስትና ትምህርት በደፋ ተቃወመ ቤተ ክርስቲያን በመመሪያዋ መሠረት "አምላክ አንድ ነው እሱም ለመግደል ለማዳን የሚችል ነው፤ ለሱ ልትሰግዱ እሱን ልታመልኩ ይገባል ይህ እናንተ የምታደርጉት ለእንጨት ለድንጊያ ለአንበሳው መስገድ ለንጉሥታቱም አምላካዊ ክብርና ስግደት መስጠት አምልኮ ባእድ ነው" አለች። በዚህ ጊዜ በቤተ ክርስቲያንና በነገሥታት መካከል እልክ የሚያባባ ጠብ ተፈጠረ። የሮም ነገሥታት በሕይወት ሳሉ ሲመለኩና ሲሰግዱላቸው ኑረው ከሞቱ በኋላ ደግሞ ምስላቸው ሐውልታቸው ይመለክ ነበርና ለጠቡ ምክንያት የሆነው ይህ ነው። ቤተ ክርስቲያን "እግዚእ ክርስቶስ ነው" ስትል የሮም ቄሳሮች ደግሞ እንደለመዱት እናደርጋለን ሲሉ አንዱ ቄሳር አልፎ ሌላው ሲተካ የመከራውም ዓይነትና ብዛት እየተጨመረ ሔደ። እንዲያውም የክርስቲያኖች እልቂትና ስቃይ የሮማ ቄሳሮች በመዝናኛና በሰርግት በዓላቸው የሚመለከቱት ነበር። ቀኑ አልደምቅ ሲላቸውና የሚሠሩት ሲያጡ ምስኪኖን ክርስቲያኖችን ከአናብስት ጋር ያታግሏቸው ነበር። ግን የመከራው ብዛት ለክርስትና ሃይማኖት ብርታትንና ጥናትን ሰጠው።

ከኔሮን ቄሳር በኋላ በክርስቲያኖች ላይ ስቃይ በማድረስ የታወቀው ወንድም ድምጥያኖስ ነው። እሱ ገና በሕይወት ሳለ ምስሉን አሠርቶ እንዲሰግዱለት ሲል የታናሽ እሲያ ክፍል ወደምትሆን ወደ ኤፌሶን ላከው ያን ጊዜ ዮሐንስ ወንጌላዊ በኤፌሶን በሐዋርያነት ተግባሩ ላይ እንደ ነበር ይህን ምስል አይቶ በጣም ተቃወመ። የኤፌሶን ክርስቲያኖችም ከዮሐንስ ጋር ሆነው የድምጥያኖስን የማብዛት ስራ ተቃወሙ። በዚህ ጊዜ ዮሐንስ ተይዞ ወደ ሮም እንዲወሰድና የተቃወመበትን ፍርድ እንዲቀበል የሮማ ምክር ቤት ወሰነ። ዮሐንስ ያን ጊዜ በእድሜ በጣም የሸመገለ ቢሆንም ሐዋርያዊ ግዴታ ስለሆነ ፍርዱን ለመቀበል ወደ ሮም ሔደ። እዚያም በደረሰ ጊዜ የሮም ዳኞች በደሴተ ፍጥሞ እንዲጋዝ ወሰኑበት ዮሐንስም በሮማ ቄሳሮች ያመፁ ሁሉ ወደሚታሰሩበት ወደ ደሴተ ፍጥሞ ተወሰደ።

ከ98-117 የነበረው ኃይለኛ ቄሳር ትራጃን የተባለው ነው። ትራጃን በኃይል ብቻ ሳይሆን በዘዴና በማስፈራራትም ጭምር ክርስቲያኖችን ወደ ቤተ ጣዖት ለመመለስ የሞከረ ነው። በቤተ ክርስቲያን ታሪክ በሙ በጣም የታወቀው ከሐዋርያውያን አበው አንዱ አግናጥዮስ የሰማዕትነት ተጋድሎውን የፈጸመው በዚሁ በትራጃን ዘመነ መንግሥት ነው። አግናጥዮስ በአንጾኪያ የክርስቶስን መንግሥት ሲያስተምርና ሲሰብክ በትራጃን ወታደሮች ተጠልፎ ወደ ሮም ተወሰደ። የአንጾኪያ ምእመናን እንዲያመልጥ ልብን በሚሰብሩ ቃላት መላልሰው ለምነውት ነበር፤ እሱ ግን በክርስቶስ ስም መሞቱን ስለ መረጠ ለምእመናኖቹ እንዲህ አላቸው "ልጆች ተውኝ ልቤን አትስበሩኝ እኔ እንደ ንጹሕ መገበሪያ ለፈጣሪዬ መሥዋዕት ለመሆን ነው የምሔደው" አላቸው። እዚህ ሲደርስ የሮማ ነገሥታት በክርስቲያኖች ላይ እንደሚያደርጉት ሁሉ በቲያትር ማዕዶ ቦታ ለነበሩ አናብስት ተጣለ "ምጡው ለአንበሳ" የሚል ቅጽል አለው ለአንበሶች የተሰጠ ለአንበሶች የተጣለ ማለት ነው።

ትራጃን በዘመነ መንግሥቱ አልፎ አልፎም ቢሆን በሕጋዊ መንገድ ለመጓዝ የሚፈልግም ይመስላል። የቢታንያን የአውራጃዎች ገዥ አድርጎ የሾመው ፖሊኒ የተባለ ገዥ ተሹሞ ወደ ቢታንያ እንደ ሔደ በግዛቱ ውስጥ ብዙ ክርስቲያኖችን አገኘ። ያን ጊዜ ክርስቲያኖች ቢሰቃዩም ቢገደሉም ተቆርቋሪ የሌላቸው መሆናቸውን ቢያውቅም ቸኩሎ አልገደላቸውም፤ ነገር ግን በግዛቱ ውስጥ ብዙ ክርስቲያኖች ማግኘቱንና ምን ማድረግ እንደሚገባው ከበላይ መመሪያ ስለ ሚያስፈልገው ጉዳዩን አብራርቶ ለጌታው ቄሳር ትራጃን ይጽፍለታል ትራጃንም በፖሊኒ የአስተዋይነትን አመራር ተደስቶ የበላይነቱንም ስላከበረለት በማድነቅ የሚከተለውን መልስ ጻፈለት "ወዳጄ ፖሊኒ በግዛትህ ውስጥ ስላገኘሃቸው ክርስቲያኖች ጉዳይ ትክክለኛነትና አስተዋይነት የተሞላበት ጥያቄህን ተመልክተንዋል ክርስቲያኖች እንደ አውሬ መታደን የለባቸውም ጥፋት ቢገኝባቸውም እንደ ማንኛውም ሌባ ወደ ፍርድ ሸንጎ ቀርበው በሕግ ይቀጣሉ ይልቁንም ክርስቲያን የሚለውን ስም እንዲተው ማሳመን ክርስቲያን የሚለውን ስም ክተውና ለአማልክቶቻችን ከሰገዱ ምንም ዓይነት ወንጀል ሠርተው ቢገኙም ለሚመጣው መጠበቅ እንጂ ባለፈው የማይቀጡበት መሆናቸውን ቀስ በቀስ ማስረዳት በጣም የተሻለ ነው" ብሎ ጻፈለት።

ይህ አጻጻፍ ባንድ በኩል የትራጃን ትክክለኛነት ቢያሳይም በሌላ በኩል ደግሞ ያለ ሕግ ሥልጣኑን መከታ በማድረግ ሰውን ከመግደል የተቆጠበ ያመራር ስልት ያለው መሪ ይመስላል። ትራጃን ክርስቲያኖችን ከመጥላቱ የተነሳ ለአሕዛብ ሃይማኖትና ለሮማ ነገሥታት ጸሮች ናቸው ይላቸው ነበር፤ ብዙ ቄሳሮች ቤተ ክርስቲያንን በተመሳሳይ የጥላቻ አይን ይመለከቷት ነበር።

ከ161 — 180 የነገሠው ፈላስፋው ንጉሥ ማርቆስ አብሬሊዮስ "ክርስቲያኖች ጥጋበኞች፥ ወፈፌዎች ናቸው" ይል ነበር። ከ180- 192 የነገሠው ቄሳር ከሞዶስ ቀስ በቀስ በዘዴ እያደረገ ቤተ ክርስቲያን ለማጥፋት ዕቅድ ነበረው። ሌሎችም እንደነ እስክንድርሳዊሮስ እንደነ ፊልጶስ ዓረባዊ ያሉ ንቀውና ተጸይፈው ክርስቲያኖችን ከምንም አይቆጥሯቸውም ነበር። በቤተ ክርስቲያን የመጨረሻውን ድል ለማግኘት ብዙ ቄሳሮች ባላቸው ኃይልና ዘዴ በሙሉ ተጠቅመዋል የመጨረሻውና የማያዳግመው ዘዴ ግን በዳክዮስ ዘመነ መንግሥት የወጣው አዋጅ ነው።

ዳክዮስ ወዲያው እንደ ነገሠ የክርስቲያኖችን መመሪያ አጥንቶ ክርስቲያኖችን በጣም የሚጎዳቸውን ነገሮች ከመበቡት ጋር ተመካክሮ የሚከተለውን አዋጅ አወጀ። አዋጁም "በሮም ግዛት በሮማዊ ዜግነት የሚኖሩ ክርስቲያኖች ሁሉ በሮማ ባሕል መሠረት የሮማ መንግሥት ሕጋዊ ነው ብሎ የተቀበለውንና ንጉሠ ነገሥቱም ሲያመልኳቸው የኖሩትን ጣዖታት በግዴታ እንዲያመልኩና መስዋዕት እንዲያቀርቡ" የሚል ነበር። ይህን ሳይፈጽሙ የተገኙ ማንኛውም ቤጋ በሞት መቀጣት ነበረበት። ይህም መንግሥታዊ አዋጅ ሮም ለብዙ ዘመን ትከተለው የነበረውን የሃይማኖት ነጻነት ሕግ የሚያፈርስ ስለሆነ በቤተ ክርስቲያን ብቻ ሳይሆን በተለያዩ የሮም ግዛቶች በሚኖሩ አይሁዳውያንና አረማውያንም ሁሉ ሁከት ፈጠረ። በዚህ ጊዜ ክርስቲያኖች ሌላ አማራጭ መንገድ ስላልነበራቸው አዋጁን አላከበሩም ማለት ለዳክዮስ ጣዖታት አልሰገዱም መስዋዕም አላቀረቡም።

ስለዚህም ወንድ ሴት ሕጻን ሽማግሌ ሳይለይ በሮም ግዛት በሚኖሩ ክርስቲያኖች ላይ አሰቃቂ የሆነ የሞት ቅጣት ታዘዘ። ሕጻናት በእናታቸው ዕቅፍ ታረዱ። እናቶችም የልጆቻቸውን መታረድ ካዩ በኋላ አንድ እግራቸው በግንድ ላይ ታስሮ ሌላው እግራቸው ወደ ታች ቁልቁል እየተንጠለጠለ በአሰቃቂ አሟሟት የሰማዕትነት ጽዋቸውን ጨለጡ። ምንም በጉልበቱና በኃይሉ ቢመካ ሰው ሁኖ መሞት አይቀርምና ዳክዮስ ሞተ ቤተ ክርስቲያን ግን አልሞተችም ዳክዮስ ከሞተ በኋላ ወራሾች በዚሁ አዋጅ መሠረት ብዙ ክርስቲያኖችን ፈጅተዋል ብዙ አብያተ ክርስቲያናትን አቃጥለዋል። ከዳክዮስ በማከታተል በቤተ ክርስቲያን ላይ ብዙ ስቃይ ያደረሱት ቄሳሮች ጋሊየስ ቄሳር ቨሌሪያን አሌሪያን ናቸው። ከነዚህ በኋላ በዓይነትም ሆነ በብዛት ተመሳሳይና ተወዳዳሪ የሌለው የክርስቲያኖች እልቂት የተፈጸመው በዲዮቅልጥያኖስ ዘመነ መንግሥት ነው። ዲዮቅልጥያኖስ ከተራ ቤተሰብ የተወለደ የድልማትያ ሰው ነው። በልጅነቱ በሮም የወታደር ጦር ትምህርት ቤት ገብቶ በዘመኑ የነበረውን ወታደራዊ ጦር ስልት ተምሯል። ዲዮቅልጥያኖስ ከደሃ ቤተሰብ የተወለደ በመሆኑ መንግሥታዊ ዘር ባይቆጠርለት እረጋ ባይመዘገብለትም ተራ ወታደር ሳለ ሀገሩ ከፋርስ መንግሥት ጋር በተዋጋች ጊዜ ያሳየው ጀብዱና የጀግንነት ሞያው በመላ የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ውስጥ ለመታወቅ አብቅቶታል። መልካም ዝናንም አትርፎለታል። እንዲጋጣሚም ሆኖ በዘመኑ የሮም መንግሥት አስተዳደር ክስፋት የተነሳ ተዘበራርቆ ስለነበርና ወደ መውደቅም አዘንብሎ ስለነበር ዲዮቅልጥያኖስ የመንግሥቱን ሥልጣን ይዞ አውግስጦስ የሮም ንጉሠ ነገሥት ተባለ።

ከአንድ ዓመት በኋላ ማለት በ286 ዓ/ም የሮም ግዛት በጣም ሰፊ ከመሆኑ የተነሳ የሀገሪቱን ጸጥታ ለመጠበቅ እንዲመችና የአስተዳደር ጉድለትም እንዳይፈጠር እሱ የምሥራቁን ክፍል ይዞ የምዕራቡን ክፍል ለጓደኛው ለመክሲምያኖስ ሰጠው። መክሲምያኖስም በሮም ምዕራብ ክፍል አውግስጦስ ንጉሠ ነገሥት ተባለ። ከዚህ በኋላ ሁለቱም ዕሩያን መንበር ነገሥታት ቄሳር በሚያሰኝ የማዕረግ ስም ሁለት እንደራሴዎችን መርጠው ሾሙ። በምሥራቅ የዲዮቅልጥያኖስ አማች ጋሌሪዮስ ቄሳር ተብሎ የዲዮቅልጥያኖስ እንደራሴ ሆነ። በምዕራብ የታላቁ ቆስጠንጢኖስ አባት ኮንስታንዲዮስ ክሎሩስ ቄሳር ተብሎ የመክስምያኖስ እንደራሴ ሆነ የመንግሥቱ ሥልጣን ከተረጋጋለት በኋላ ዲዮቅልጥያኖስ ታላቅ የሹም ሽር አድርጎ በፊት የነበሩትን እየሰወጣ በምትካቸው የራሱን ታማኞች ሾመ። ይህም በዲዎ ተቃዋሚ እንዳይነሳበት ረድቶታል።

ዲዮቅልጥያኖስ ከሮማ ነገሥታት ተለይቶ የሚታወቅባቸው አንዳንድ አዳዲስ ነገሮች አሉ። እይቶ እያውቅ እንደመሆኑ መጠን በጣም ተኩነስናሽ ጌጥ ወዳጅና ክብር የሚያጠግብ ነበር። በካባው አንገትጌ በቀሚሱ እጅጌ በመጫሚያው ዙሪያ የነበረው የወርቅና የእንቁ ዝምዝም ከሱ በፊት የነበሩ የሮማ ነገሥታት አድርገውት አያውቁም ነበር። የቤተ ክርስቲያንን ታሪክ በሰፊው ያጠኑ ሊቃውንት የሮማን መሪዎች ጠባይና የፖለቲካ ይዞታም ሲናገሩ ይህ ዲዮቅልጥያኖስ የፖለቲካ መሪነቱ ቢያግዘውም የሰውን ልጆች ሃይማኖቶች ለማዋሐድ የሚጥር በሮማ ታሪክ ውስጥ የመጀመሪያው አረማዊ ንጉሥ ነበር። ክርስቲያኖችን ለመደምሰስና ለማጥፋትም እንደሱ ያለ ኃይለኛ የክርስቲያን ጠላት በሮም ነግሦ አያውቅም ነበር የሳሉ።

ዲዮቅልጥያኖስ ክርስቲያኖችን አምርሮ የጠላበት ምክንያቶች ነበሩት። ከነዚህም ምክንያቶች አንዱ በ296 ዓ/ም የፋርስ መንግሥት የሮምን የግዛት ድንበር በመጣሱ ጋሌሪዮስ የሮም ጦር ሠራዊት አበጋዝ ሆኖ ወደ ፋርስ ዘመተ። ነገር ግን በውጊያው ላይ የፋርስ ጦር አይሎ የሮምን የጦር ኃይል ድል አደረገው። ጋሌሪዮስም ተማርኮ ወደ ፋርስ ከተወሰደ በኋላ አምልጦ አንጾኪያ ገባ። በዚህ ጊዜ ዲዮቅልጥያኖስ ወደፋርስ ዘምቶ ስለ ነበረው ሠራዊቱን ስለ አማቹ ስለ ጋሌሪዮስም በደኅና መመለስ ካህናቱ ጣዖቱን ለማስጠንቀል ወደ ቤተ ጣዖት ሔደ። ከዚያም ለጣዖቱ ለአጵሎን የተሰመደውን ገፈራ ካቀረበ በኋላ ከካህናቱ መልስ አገኛለሁ ብሎ ቢጠባበቅ ሳይነግሩት ቀሩ። ምክንያቱን ቢጠይቅ ከተከታዮችህ መካከል በትእምርት መስቀል የሚያማትቡ ሰዎች ነው አሉት። በዚህ ተናዶ በክርስቲያኖች ሁሉ ላይ የሞት ቅጣት እንዲፈጸምባቸው አዘዘ። ከጥቂት ቀን በኋላ ጋሌሪዮስም ወደ ግዛቱ ተመለሰ። በተመለሰ ጊዜ ካህናተ ጣዖቱ ተሰብስበው ሔደው "ድል የሆንከው በሠራዊትህ ውስጥ ክርስቲያኖች ስለ ነበሩ ነው" ብለው ነገሩት። ዲዮቅልጥያኖስም ቀድሞ ብሎ የሰማውን መልስ ሳይነግረው አልቀረም። በዚህ ጊዜ እሱም "ዲሉን ቢፈሩ መደላደሉን" እንዲሉ ክርስቲያን የሆነ ሁሉ በጦር ሠራዊቱ ውስጥ እንዳይገኝ አዘዘ። በሱ የሚመራ ክርስቲያኖችን እያደነ የሚያጠፋ የጸረ ክርስቲያን ድርጅት አቋቋመ። ብዙ ክርስቲያኖችና የክርስቲያን ቅርሶቻቸውም እንዲጠፉ ሆኑ።

ዲዮቅልጥያኖስ ክርስቲያኖችን የጠላበት ሌላው ምክንያት ደግሞ ከሱ በፊት እንደ ነበሩት የሮም ነገሥታት ምስሉን አሠርቶ በምሥራቅም ሆነ በምዕራብ ክፍል የሚገኙ የሮም ዜጎች ሁሉ ለምስሉ እንዲሰግዱለትና አምላኪዊ ክብር እንዲቀርቡለት አዘዘ። ቤተ ክርስቲያን ይህን ትእዛዝ አልተቀበለችውም፣ በቤተ ክርስቲያን ፈጣሪ እንጂ ፍጡር አይምለክበትምና። ቤተ ክርስቲያን ይህን አሻፈረኝ በማለቷ ሁሉ የሚረድላትና የሚንቀጠቀጥላት ዲዮቅልጥያኖስ ተደፈርኩ፤ ተናቅሁ ብሎ ያዙኝ ልቀቁኝ አለ። እንደተለመደው ክርስቶስ ከሀናት ጋር ስለ ጉዳዩ ተወያየ። እነሱም "እነዚህን ደፋሮችና ሰው ናቂዎች ከግዛትህ ማጥፋት ነው የነገሥታትን ክብር ይዳፈራሉ የአምላኮቻችንንም ሕልውና ይቃወማሉ እነሱ ካልጠፉ ለመንግሥታችንም ሆነ ለአምላኮቻችን ጤና አይሰጡም" አሉት። ከነሱ ባገኘው ምክርና መመሪያ መሠረት ከመጋቢት ወር 303 ዓ/ም ጀምሮ ላልተወሰነ ጊዜ በጠቅላላው በሮም ግዛት ውስጥ የሚገኙ ክርስቲያኖች ሁሉ በያሉበት እንዲረሸኑ አዘዘ። ከተመሠረተች ጀምሮ በመከራ ታሪኳ ውስጥ ተመሳሳይ የሌለው ኢልቂት በቤተ ክርስቲያን ላይ ተፈጸመ። የዲዮቅልጥያኖስ ባለ ወጎች ክርስቲያኖችን መግደላቸው ሳይሆን የሚያሰቅቀው አገዳደላቸው ነበር።

ክርስቲያኖች ሥቃዩ ሲጸናባቸው ወደ ቤተ ጣዖት እንዲመለሱ በማለት ሳይገድሉ ሕዋሳቶቻቸውን እየቀነጣጠሱ ያሰቃዩዋቸው ነበር የሚቆራርጡትን አካላቸውንም እየወሰዱ ለጣዖቶቻቸው ያጠሉት ነበር ግዳይ እንደመጣል ምርኮ እንደማቅረብ። ክርስቲያኖች ግን ይህ ሁሉ ግፍ ሲፈጸምባቸው መከራውን ተሰቅቀው ከእምነታቸው ወደኋላ አላሉም። እንደ ተለመደው "ጌታ ክርስቶስ ነው ሌላ ጌታ አናውቅም" እያሉ እምነታቸውን በደማቸው አተሙት። ማኅበቹም በዱር በገደል እየተሰደዱ በድብቅ ሃይማኖታቸውን ማስተማር ቀጠሉ። አዋጁ ከታወጀበት ቀን ጀምሮ ዲዮቅልጥያኖስ በኒቆሚድያ ከተማ በሚገኘው ቤተ መንግሥቱ ሰገነት ላይ ሆኖ የከተማይቱ ክርስቲያኖች ሲታረዱና አብያተ ክርስቲያኖቱም ሲተኮሱ ይመለከት ነበር። ይህ ሁሉ የጭካኔ ዕልቂት ቢፈጸምባቸውም ክርስቲያኖች ሲቆረጡት ከሥሩ እንደሚያቆጠቁጥ ዛፍ ቁጥራቸው እየጨመረ ሔደ።

ከአንድ ዓመት በኋላ ክርስቲያኖች ሞት እንዳላጠቃቸው አይቶ አዲስ የማጥቂያ ዘዴ ለመፈለግ ሲል አዋጁን በአዋጅ ለወጠው። የአሁኑ አዋጅ እንደፊተኛው ሳይሆን ጥቂት ዘዴ የተቀየሰበት ስለነበር ትእዛዙን እንደሚከተለው ይዘረዝረዋል።

ሀ/ አብያተ ክርስቲያናት እንዲመለሱ "አብያተ ክርስቲያናት ይቅዕሆ አብያተ ጣዖታት ይትረነዋ"
ለ/ ክርስቲያኖች እንዲያገኙ
ሐ/ ስለ ክርስቶስና ሃይማኖት የሚናገሩ መጻሕፍት ሁሉ እንዲቃጠሉ
መ/ የቤተ ክርስቲያን ንብረት የሆነ ሁሉ እንዲወረስ
ሠ/ ማንኛውም የሮም ዜጋ ክርስቲያን ከሆነ ከመንግሥት ሥራ እንዲወገድ
ረ/ ባሮችም ክርስትናን ከተቀበሉ ነጻ የመውጣት መብት የላቸውም
ሰ/ ክርስቲያኖች ምንም ሕጋዊ ምክንያት ቢኖራቸው በማንም ላይ ክስ ለመመሥረትና ስለ መብታቸውም ለመከራከር አይችሉም የሚል ነበር። ይህም ሁሉ ሁኖ ዲዮቅልጥያኖስ ቤተ ክርስቲያንን ለመደምሰስ የነበረው ሕልም ትግርት ሁኖ ቀረ። ቤተ ክርስቲያን በሰው የምትፈርስ ሰው ሰራሽ አይደለችምና። ከሱ በፊት እንደ ነበሩት ሁሉ የዲዮቅልጥያኖስም ዙፋን እየዘመመ ሔደ። በ305 ዓ/ም ሥልጣኑ ለአማቹ ለጋሌሪዮስ ለቆ ወደ ግል ኑሮው ተመለሰ። በዚህ ጊዜ የምዕራብ ክፍል አውግስጦስ መክስምያኖስም ሥልጣኑን በግዛ ፈቃዱ ተወ። ቤተ ክርስቲያን ግን አሁንም ኃይሏ እየታደሰ ተጋድሎዋን ቀጥላለች። ከ300 የመከራና የስደት ዓመታት በኋላ ጥቂት ዕረፍት ያገኘችው በታላቁ ቆስጠንጢኖስ ዘመነ መንግሥት ነው።

ታላቁ ቆስጠንጢኖስ በ258 ዓ/ም በናይሶን ተወለደ። አባቱ ኮንስታንዲዮስ እናቱ ዕሌኒ ይባላሉ። አባቱ አረማዊ እናቱ ክርስቲያን ነበረች። ቆስጠንጢኖስ ትውልዱም ነገዱም ሮማዊ ነው። አባቱ ኮንስታንዲዮስ ከዚህ በፊት እንደ ተነገረው የመክስምያኖስ ቄሳር ሆኖ የሮምን ምዕራብ ክፍል ያስተዳድር ነበር። ቆስጠንጢኖስ በሕፃንነቱ ወራት በዚያ ዘመን በነበረው ወግና ሥርዓት መሠረት በሮም የምሥራቁ ክፍል በዲዮቅልጥያኖስና በጋሌሪዮስ ቤተ መንግሥት ውስጥ ጋሻ ጃግሬ ሆኖ የጊዜውንም ሙያ ፈረስ ግልቢያ ውሃ ዋና ጦር አወራወር ጋሻ አመካከት ተማረ። በግንቦት ወር 305 ዓ/ም ከምሥራቅ ዲዮቅልጥያኖስና ከምዕራብም መክስምያኖስ ሥልጣናቸውን ሲለቁ ኮንስታንዲዮስ ልጁን ቆስጠንጢኖስን ከምሥራቅ ጥርቶ አምጥቶ እንደራሴው አደረገው። ቆስጠንጢኖስ ያባቱ እንደራሴ ሆኖ ጥቂት እንደቆየ አባቱም ሞተ። በዚሁ ጊዜ ያባቱ ማስሟሎችና ሕዝቡ ባንድ ድምጽ ተስማምተው ሕፃኑ ቆስጠንጢኖስ የአባቱን ሥልጣን እንዲወርስ አደረጉ። ሐምሌ 25 ቀን 306 ዓ/ም በሮም ምእራብ ክፍል በገላትያ ነገሠ። ያን ጊዜ ቆስጠንጢኖስ የ18 ዓመት ልጅ ነበር። በዚሁ ዓመት ምሕረት ጥቅምት 28 ቀን የአውግስጦስ መክስምያኖስ ልጅ ማክሴዲዮስ በሮም ያባቱ የነበረውን ሥልጣን ያዘ። ከዚህ በኋላ ቆስጠንጢኖስ የመክስሚያኖስን ሴት ልጅ የማክሴንዲዮስን ታናሽ እህት አገባ። ይሆንም በማድረጉ ዝምድናና ጥሩ ወዳጅነት ከማክሴንዲዮስ ጋር መሠረቱ። ጠላት ቢነሳባቸውም በአንድነት ለመከላከል የተባባረ የጋራ የጦር ኃይል አቋቋሙ። በሁለቱ ሰዎች መካከል ማለት በቆስጠንጢኖስና በማክሴዲዮስ መካከል የነበረው መተማመንና ያጋራን ጥቅም በጋራ ኃይል ለመጠበቅ የነበረው ትብብራቸው ብዙ ዕድሜ አልነበረውም ባጭር ተቀጨ።

ዲዮቅልጥያኖስ ክርስቲያኖችን የጠላበት ሌላው ምክንያት ደግሞ ከሱ በፊት እንደ ነበሩት የሮም ነገሥታት ምስሉን አሠርቶ በምሥራቅም ሆነ በምዕራብ ክፍል የሚገኙ የሮም ዜጎች ሁሉ ለምስሉ እንዲሰግዱለትና አምላካዊ ክብር እንዲቀርብለት አዘዘ። ቤተ ክርስቲያን ይህን ትእዛዝ አልተቀበለችውም፣ በቤተ ክርስቲያን ፈጣሪ እንጂ ፍጡር አይምለክባትምና። ቤተ ክርስቲያን ይህን አሻፈረኝ በማለቷ ሁሉ የሚርድላትና የሚንቀጠቀጥላት ዲዮቅልጥያኖስ ተደፈርኩ፣ ተናቅሁ ብሎ ያዙኝ ልቀቁኝ አለ። እንደተለመደው ከአጽሰስ ከሀናት ጋር ስለ ጉዳዩ ተመከረ። እነሱም "እነዚህን ደፋሮችና ሰው ናቂዎች ከግዛትህ ማጥፋት ነው የነገሥታትን ክብር ይዳፈራሉ የአምላኮቻችንንም ሕልውና ይቃወማሉ እነሱ ካልጠፉ ለመንግሥታችንም ሆነ ለአምላኮቻችን ጤና አይሰጡም" አሉት። ከነሱ ባገኘው ምክርና መመሪያ መሠረት ከመጋቢት ወር 303 ዓ/ም ጀምሮ ላልተወሰነ ጊዜ በጠቅላላው በሮም ግዛት ውስጥ የሚገኙ ክርስቲያኖች ሁሉ በያሉበት እንዲረሸኑ አዘዘ። ከተመሠረተች ጀምሮ በመከራ ታሪኳ ውስጥ ተመሳሳይ የሌለው እልቂት በቤተ ክርስቲያን ላይ ተፈጸመ። የዲዮቅልጥያኖስ ባለ ወኖች ክርስቲያኖችን መግደላቸው ሳይሆን የሚያሰቅቀው አገዳደላቸው ነበር።

ክርስቲያኖች ሥቃዩ ሲጸናባቸው ወደ ቤተ ጣዖት እንዲመለሱ በማለት ሳይገድሉ ሕዋሳቶቻቸውን እየቀነጣጠሱ ያሰቃዩዋቸው ነበር የሚቆራርጡትን አካላቸውንም እየወሰዱ ለጣዖቶቻቸው ያጠቡት ነበር ግዳይ እንደመጣል ምርኮ እንደማቅረብ። ክርስቲያኖች ግን ይህ ሁሉ ግፍ ሲፈጸምባቸው መከራውን ተሰቅቀው ከእምነታቸው ወደኋላ አላሉም። እንደ ተለመደው "ጌታ ክርስቶስ ነው ሌላ ጌታ አናውቅም" እያሉ እምነታቸውን በደማቸው አተሙት። ማማሰቢያም በዱር በገደል እየተሰደዱ በድብቅ ሃይማኖታቸውን ማስተማር ቀጠሉ። አዋጁ ከታወጀበት ቀን ጀምሮ ዲዮቅልጥያኖስ በኒቆሚዲያ ከተማ በሚገኘው ቤተ መንግሥቱ ሰገነት ላይ ሁኖ የክተማዪቱ ክርስቲያኖች ሲታረዱና አብያተ ክርስቲያናቱም ሲቃጠሉ ይመለከት ነበር። ይህ ሁሉ የጭካኔ ዕልቂት ቢፈጸምባቸውም ክርስቲያኖች ሲቆርጡት ከሥሩ እንደሚያቆጠቁጥ ባሕ ቁጥራቸው እየጨመረ ሔደ።

ከአንድ ዓመት በኋላ ክርስቲያኖች ጥቅ እንዳላጠቃቸው አይቶ አዲስ የማጥቂያ ዘዴ ለመፈለግ ሲል አዋጁን በአዋጅ ለወጠው። የአሁኑ አዋጅ እንደፊተኛው ሳይሆን ጥቂት ዘዴ የተቀላቀለበት ስለነበር ትእዛዙን እንደሚከተለው ይዘረዝረዋል።

ሀ/ አብያተ ክርስቲያናት እንዲመለሱ "አብያተ ክርስቲያናት ይትዐፀዋ አብያተ ጣዖታት ይትረኀዋ"
ለ/ ክርስቲያኖች እንዳይገናኙ
ሐ/ ስለ ክርስትና ሃይማኖት የሚናገሩ መጻሕፍት ሁሉ እንዲቃጠሉ
መ/ የቤተ ክርስቲያን ንብረት የሆነ ሁሉ እንዲወረስ
ሠ/ ማንኛውም የሮም ዜጋ ክርስቲያን ከሆነ ከመንግሥት ሥራ እንዲወገድ
ረ/ ባሮችም ክርስትናን ከተቀበሉ ነጻ የመውጣት መብት የላቸውም
ሰ/ ክርስቲያኖች ምንም ሕጋዊ ምክንያት ቢኖራቸው በማንም ላይ ክስ ለመመሥረትና ስለ መብታቸውም ለመከራከር አይችሉም" የሚል ነበር። ይህም ሁሉ ሁኖ ዲዮቅልጥያኖስ ቤተ ክርስቲያንን ለመደምሰስ የነበረው ሕልም ቅዥት ሁኖ ቀረ። ቤተ ክርስቲያን በሰው የምትፈርስ ሰው ሰራሽ አይደለችምና። ከሱ በፊት እንደ ነበሩት ሁሉ የዲዮቅልጥያኖስም ዙፋን እየዘመመ ሔደ። በ305 ዓ/ም ሥልጣኑ ለአማቹ ለጋሌሪዮስ ለቆ ወደ ግል ኑሮው ተመለሰ። በዚህ ጊዜ የምዕራቡ ክፍል አውግስጦስ መክስምያኖስም ሥልጣኑን በግዛ ፈቃዱ ተወ። ቤተ ክርስቲያን ግን አሁንም ኃይሏ እየታደሰ ተጋድሎዋን ቀጥላለች። ከ300 የመከራና የስደት ዓመታት በኋላ ጥቂት ዕረፍት ያገኘችው በታላቁ ቆስጠንጢኖስ ዘመነ መንግሥት ነው።

ታላቁ ቆስጠንጢኖስ በ258 ዓ/ም በናይሶን ተወለደ። አባቱ ኮስታንዲዮስ እናቱ ዕሌኒ ይባላሉ። አባቱ አረማዊ እናቱ ክርስቲያን ነበረች። ቆስጠንጢኖስ ትውልዱም ነገዱም ሮማዊ ነው። አባቱ ኮንስታንዲዮስ ከዚህ በፊት እንደ ተነገረው የመክስምያኖስ ቄሳር ሁኖ የሮምን ምዕራብ ክፍል ያስተዳድር ነበር። ቆስጠንጢኖስ በሕፃንነቱ ወራት በዚያ ዘመን በነበረው ወግና ሥርዓት መሠረት በሮም የምሥራቁ ክፍል በዲዮቅልጥያኖስና በጋሌሪዮስ ቤተ መንግሥት ውስጥ ጋሻ ጃግሬ ሁኖ የጊዜውንም ሙያ ፈረስ ግልቢያ ውሃ ዋና ጦር አወራወር ጋሻ አመካከት ተማረ። በግንቦት ወር 305 ዓ/ም ከምሥራቅ ዲዮቅልጥያኖስና ከምዕራብም መክስምያኖስ ሥልጣናቸውን ሲለቁ ኮንስታንዲዮስ ልጁን ቆስጠንጢኖስን ከምሥራቅ ጥርቶ አምጥቶ እንደራሴው አደረገው ቆስጠንጢኖስ ያባቱ እንደራሴ ሆኖ ጥቂት እንደቆየ አባቱም ሞተ። በዚህ ጊዜ ያባቱ ማለሚሎችና ሕዝቡ ባንድ ድምጽ ተስማምተው ሕፃኑ ቆስጠንጢኖስ የአባቱን ሥልጣን እንዲወርስ አደረጉ። ሐምሌ 25 ቀን 306 ዓ/ም በሮም ምእራብ ክፍል በግኣትያ ነገሠ። ያን ጊዜ ቆስጠንጢኖስ የ18 ዓመት ልጅ ነበር። በዚሁ ዓመት ምሕረት ጥቅምት 28 ቀን የአውግስጦስ መክስምያኖስ ልጅ ማክሰዲዮስ በሮም ያባቱ የነበረውን ሥልጣን ያዘ። ከዚህ በኋላ ቆስጠንጢኖስ የመክስሚያኖስን ሴት ልጅ የማክሴንዲዮስን ታናሽ እኅት አገባ። ይህንም በማድረጉ ዝምድናና ጥሩ ወዳጅነት ከማክሴንዲዮስ ጋር መሠረቱ። ጠላት ቢነሳባቸውም በአንድነት ለመከላከል የተባበረ የጋራ የጦር ኃይል አቋቋሙ። በሁለቱ ሰዎች መካከል ማለት በቆስጠንጢኖስና በማክሴዲዮስ መካከል የነበረው መተማመንና የጋራን ጥቅም በጋራ ኃይል ለመጠበቅ የነበረው ትብብራቸው ብዙ ዕድሜ አልነበረውም ባጭር ተቀጨ።

3. ምንም እንኳ ጌታ ከሙታን ተለይቶ የተነሳበት ቀን በመሆኑ በክርስቲያኖች ዘንድ የክርስቲያኖች የበዓል ቀን እንድትሆንና በንጉሠ ነገሥቱም ግዛት ውስጥ ሥራ እንዳይሠራባት አወጀ።
4. ከክርስቲያኖች ወገን በሕይወቱም ሆነ በሞቱ ንብረቱን ለቤተ ክርስቲያን አወርሳለሁ የሚል ምእመን ቢኖር ቤተ ክርስቲያን ኑዛዜ የመቀበል ውርስ የመውረስ መብት አገኘች።
5. በ321 ዓ/ም በክርስቲያኖች መካከል ለሚፈጠሩ አንዳንድ አለመግባባት ወንጀል ነክ ላልሆነ ጉዳይ ለኤጲስ ቆጶሳት የዳኝነት ሥልጣን ሰጥቷቸዋል። በጠቅላላው ቤተ ክርስቲያን የወንጌልን የመዳን መልእክት እያወጀች ሐዋርያዊ ጉዞዋን እንድትቀጥል ያልተቆጠበ ጥረትና ርዳታ ያደረገላት ቈስጠንጢኖስ ወልደ ዕሌኒ ነው።

ቈስጠንጢኖስ ከዚህ በላይ የተዘረዘረው ሕጋዊ የቤተ ክርስቲያን መብት በሕገ መንግሥቱ እንዲመዘገብና ክርስትናም የመንግሥቱ ብሔራዊ ሃይማኖት እንዲሆን ያወጀው ከልብ በመነጨ እምነትና ፍቅር እንጂ አንዳንድ የኋላ ሰዎች ይሉቱንም አርዮሳዊያን እንደሚተቹበት ሳገባ እንዲመቸው አይደለም የክርስቲያኖችን ድጋፍ ለማግኘትም አልነበረም። ይህም እንዳይባል ያን ጊዜ ቤተ ክርስቲያን በስደት ነበረች ክርስቲያኖችም በዋሉበት የማያድሩ ባደሩበት የማይውሉ መጻተኞች ነበሩ እንጂ ወደ ፖለቲካ መድረክ ይወጣሉ ተብለው የማይታሰቡ ነበሩ። ማንን ፈርቶ ቈስጠንጢኖስ እናቱ ዕሌኒ ክርስቲያን ስለ ነበረች የክርስትናን ትምህርት በመሠረቱ ይቀበለው እንጂ በይፋ ተጠምቆ ወደ ቤተ ክርስቲያን የገባውና ክርስቲያን ለሚባለው አዲስ ስም ባለቤት የሆነው ለሞት በቀረበበት ጊዜ ነበር። ያጠመቀውም የኒቆሚዲያ ኤጲስቆጶስ አውሳብዮስ ነው።

በሕይወቱ ፍጻሜ የተጠመቀበትም ሁለት ምክንያቶች አሉት። ከነዚህም አንዱ ቈስጠንጢኖስ ከአረማዊ አባት የተወለደና በዲዮቅልጥያኖስ ቤተ መንግሥት ያደገ ነው። ኋላም የነገሠው በአረማዊያን ላይ ስለነበር በሕዝቡ ዘንድ ተቃውሞ እንዳይነሳበት ነው። ሁለተኛውና ዋናው ምክንያት ደግሞ ከቤተ ክርስቲያን ከምእመናን ሕይወት እንደምንረዳው የመጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች ማለት እስከ አምስተኛው መቶ ክፍለ ዘመን የነበሩ ክርስቲያኖች ኃጢአት በጥምቀት ከተሠረየ በኋላ ሁለተኛ ኃጢአት ቢሠሩ አይሠረይም የሚል እምነትና ትምህርት ስለ ነበራቸው ከተጠመቁና ክርስቲያን ከተባሉ በኋላ ኃጢአት እንዳይሠሩ ወደ ኃጢአት እንዳይመለሱ በመፍራት ይጠመቁ የነበሩት ካረጁና ካፈጁ በኋላ እንዲያውም በሞት ጻዕር ላይ በሚገኙበት ቅጽበት ነበር። ቈስጠንጢኖስም ጥምቀቱን ያዘገየው በዚህ ምክንያት ሳይሆን አይቀርም።

ያም ሆነ ይህ ቈስጠንጢኖስ ለቤተ ክርስቲያን ብዙ ውለታ ውሏል። ቤተ ክርስቲያንም ስለ ብዙ ውለታው ስታስታውሰው ትኖራለች ቈስጠንጢኖስ ለቤተ ክርስቲያን ከሠራቸው የማይረሱ ውለታዎች የሚሳናው ውለና ኋላም በአርዮስ ምክንያት በተነሣው የቤተ ክርስቲያን የውስጥ ብጥብጥ ቤተ ክርስቲያን ጉባኤ ውርታ ቀጥተኛውን የሃይማኖት ትምህርት ከሌላው ለይታ እንድታስታውቅ እንጂ እንዳትከፋፈል ጉባኤው እንዲሰበሰብ ያደረገው ጥረት በጉባኤው ለተሰበሰቡት አባቶች ያሳየው ክርስቲያናዊ ጠባይና ትሕትና ናቸው። ከዚህም ሌላ የክርስቲያኖችን ቅዱሳት መካናት ክብርና ታሪክ ለመጠበቅ ቀና መንፈስ ስለነበረው በኢየሩሳሌም አካባቢ ጌታ በተወለደበት በቤተልሔም ሦስት መዐልት ሦስት ሌሊት በከርሠ መቃብር አድሮ በተነሣበት በጎልጎታ ምሳሌ የማይገኝላቸው አብያተ ክርስቲያናትን በዘመኑ አሠርቷል።

እናቱ ቅድስት ዕሌኒም በ327 ዓ/ም ወደ ኢየሩሳሌም ሔዳ የጌታ መስቀል ከተቀበረበት አውጥታለች የቈስጠንጢኖስ እናት ዕሌኒ ያረፈችው በ328 ዓ/ም ነው። ታላቁ ቈስጠንጢኖስ 337 ዓ/ም ግንቦት 21 ቀን የጰራቅሊጦስ ዕለት እሑድ በ54 ዓመቱ የንጉሠ ነገሥታትን ሥልጣን በያዘ በ31 ዓመቱ አረፈ። የተጠመቀውም በዚሁ ዓመት ነበር። በሙሉት ክርስቲያኖችና ሐዋርያዊ ተግባር ቤተ ክርስቲያን ቈስጠንጢኖስንና እናቱ ዕሌኒን በታሪክ ስታስታውሳቸው ትኖራለች።

የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በዓለም መድረክ
ብጹእ አቡነ ጎርጎርዮስ
አዲስ አበባ
1978